

Zlatuška, Zdeněk

[Cato, Marcus Porcius. O zemědělství. Přeložil, předmluvu napsal a vysvětlivky vypracoval Vojtěch Zamarovský]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1959, vol. 8, iss. E4, pp. 131-134

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110202>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

způsobem oslabovaly. V konsonantismu se P. nově pokusil o podání přesnějších pravidel pro změnu $dh > \theta > b$ proti změně $dh > d$ (str. 228 n.).

Více novějších námětů se objevuje ve tvarosloví. Tak v paragrafu věnovaném ablautu informuje P. stručně o základech laryngální teorie. Zajímavým přínosem je i tabulka jmených suffixů, sestavená podle Leumannovy klasifikace (viz M. Leumann, *Mus. Helv.* 1 [1944], 129 n.). Ve jmenné flexi se u koncovky *-i* v gen. sg. o-kmenů přidržuje Sommerova výkladu o *-i* jako znaku náležitosti (srov. skr. děvi „bohyně“ k děvah „bůh“, lat. *rēgina* k *rēx*). Dále vysvětluje P. vznik některých tzv. primárních přípon (*-mi*, *-si*, *-ti*, *-nti*) z přípon sekundárních (*-m*, *-s*, *-t*, *-nt*) přidáním částice *-i*, znamenající přítomnost, „aktualisaci“. Rozdíl mezi časováním „*audiō -is*“ a „*capīō -is*“ vykládá ze dvou vedle sebe existujících forem zvláštního suffixu *-ī*, přičemž dlouhou formu tohoto suffixu vysvětluje jako výsledek spojení samohlásky „*i*“ s laryngálou. Laryngálního původu je podle něho i koncové *-i* v příponě *-mini* u 2. os. pl. indikativu a imperativu pasiva, a také v pasivním inf. u 3. konj. (typ *agi*).

Poměrně nejméně nových myšlenek nacházíme v historické syntaxi. U jmen se hodně místa věnuje různým pádovým funkcím, avšak o zbylých jmenných kategoriích, o rodu a čísle, se v knize vůbec nehovoří. Ze slovesných kategorií postrádáme soustavný výklad o slovesném rodu. Velmi málo se zabývá P. také naukou o větě. Zvláště nezvyklé je, že upustil od obvyklého dělení na různé druhy vět a probírá větosloví jen podle jednotlivých spojek. Tím se stalo, že se dostaly dohromady výklady, které spolu bezprostředně souvisí jen formálně, nikoliv však obsahově.

Kniha končí bibliografickým přehledem a výběrem 56 ukázek z archaických latinských textů. Jistým jejím nedostatkem je to, že v jednotlivých oddělech se uvádí velké množství různých názorů, někdy docela protichůdných, autor však k nim jen zřídka zaujímá své vlastní stanovisko. Přesto je tato práce cenným obohacením latinských jazykovědných studií, jak bohatostí dokladového materiálu, tak, a to především, již zmíněným vzájemným vyvážením obou částí knihy. Zároveň pak splňuje i Palmerův cíl, vytyčený v ní hned na začátku, aby totiž sloužila jako úvod do studia latinského jazyka studentům klasické filologie.

Dagmar Hajdová

Marcus Porcius Cato: O zemědělství. Přeložil, předmluvu napsal a vysvětlivky vypracoval Dr. Vojtěch Zamarovský. Praha, SNPL, 1959, str. 149, cena Kčs 9,70.

Naše literatura byla obohacena počátkem tohoto roku o nový překlad z římské literatury, a to o dílo, které dosud do češtiny přeloženo nebylo. Jak překladatel v předmluvě výslovně říká, je tento překlad určen hlavně ekonomům a historikům, a má být prvním krokem k vyplnění mezery v ekonomické překladové literatuře. Překlad je opatřen předmluvou (str. 5 až 22), po které následuje vlastní překlad (str. 25—129) a poznámky a vysvětlivky (str. 130 až 148), k nimž je připojena tabulka vah a měr používaných v Catonově díle (str. 149).

V předmluvě seznamuje Z. čtenáře nejprve s Catonovým životem, jeho úřednickou dráhou a s jeho politickým a literárním profilem. Některé údaje jsou však zcela chybné. Tak na str. 6 se říká, že se Cato zúčastnil r. 215 tažení proti Karthagu pod velením P. Cornelia Scipiona Africana jako *quaestor*; je sice pravda, že se Cato zúčastnil jako *quaestor* Scipionova tažení proti Karthagu, ovšem r. 204 př. n. l. a nikoli 215 (srov. T. R. S. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic*, New York 1951, str. 307). Stejně tak je chybné i datum Catonova konsulátu, neboť Cato byl konsulem r. 195 a nikoli 206, jak je uvedeno na str. 7 (srov. Broughton, str. 339). Chybná je i citace Nepotovy zprávy o tom, že Cato přivedl do Říma Quinta Ennia (správně Cato 1, 4). Z Catonovy literární činnosti by si zasloužilo větší pozornosti jeho dílo *Origines*, jehož první 3 knihy pojednávaly o vzniku italských obcí, ale zbývající 4 knihy byly již věnovány dějinám Říma od první punské války. Dílo *Carmen de moribus* by snad bylo lépe překládat „Báseň o mravech“ (místo „Píseň . .“), i když ani tento

překlad nevystihuje zcela význam slova *carmen*. V další části předmluvy mluví Z. o tom, jak se odrážejí výrobní vztahy římského otrokářského systému v Catonově díle. Správně v této části m. j. uvádí (str. 9), že část půdy byla „veřejným majetkem“ (*ager publicus*), ovšem z jeho další formulace není patrné, že se tato půda v době vzniku Catonova díla prakticky nelišila od půdy v neomezeném soukromém vlastnictví. Je totiž známo, že i tato půda byla obhospodařována jednotlivci, kteří se na ni dívali jako na svůj soukromý majetek a že ji odkazovali, prodávali apod. Zbývající část předmluvy je věnována stručnému přehledu obsahu Catonova díla a přehledu nejdůležitější literatury.

Čtenáře obeznámeného aspoň částečně s antikou zarazí jistě přepisy některých starověkých názvů a jmen. Tak se hned v titulu čtenář setká se jménem autora *Marcus Porcius Kato*. Je pravda, že psaní římských jmen u nás značně kolísá a že někdy píšeme římská jména podle původního pravopisu (na př. *Marcus Porcius Cato*) a jindy zase podle jejich dnešní výslovnosti (na př. *Markus Porcius Kato*). V žádném případě však nelze souhlasit s tím, aby v jednom jméně bylo použito obou dvou způsobů závoň. Kromě toho se vloudilo do místních jmen v předmluvě několik chyb. Tak na str. 12 má být „*v Setii*“ místo „*v Setti*“ a v „*v Praenestē*“ místo „*v Praenestē*“. Nelze souhlasit ani se způsobem psaní názvů některých starověkých úředníků. Způsob psaní „*konzul*“ a „*cenzor*“ (str. 7) jistě není vhodný, máme-li na mysli starověké římské úředníky a je-li to ještě v odborném textu, i když v nových pravidlech je i tato forma dovolena. Ostatně píše-li Z. „*quaestor*“ a „*praetor*“, ačkoli nová pravidla uvádějí jen „*kvestor*“ a „*prétor*“, tím spíše měl psát „*konsul*“ a „*censor*“, když tyto formy jsou v pravidlech uvedeny.

Překlad sám je pořízen podle vydání Keilova z r. 1895, ačkoli máme v našich knihovnách novější vydání Goetzovo z r. 1922, které vyšlo fotomechanicky znovu r. 1937. I když je pravda, že se Goetzovo vydání v podstatě příliš neliší od vydání Keilova, jak Z. uvádí, přece jen bývá zvykem vycházet z nejnovějšího vydání, pokud je dostupné. Z. měl při překladu obtížnou úlohu. Catonovo dílo O zemědělství je totiž psáno těžkým a neobratným jazykem, a kromě toho obsahuje řadu míst, která jsou dnes těžko srozumitelná, zvláště pokud jde o názvy různých přístrojů a jejich součástí. Je tedy nutno překládat volně, avšak i tato volnost má své meze, a ty Z. v řadě případů překročil. Vzhledem k odbornému charakteru Catonova díla a k poslání jeho českého překladu, jak je uvedeno v předmluvě, bychom se snad ještě smířili s tím, že to, co je v originále vyjádřeno neosobně, překládá osobně a naopak, nebo že mnohdy mění časy apod., pokud se tím ovšem nemění smysl. Nelze se však smířit s tím, že někde překládá špatně a tak více či méně mění smysl, že se mu někdy dostaly chyby do číselných údajů, nebo že mu někde vypadla z překladu jednotlivá slova, či dokonce mnohdy i celé věty. Nebudu uvádět drobnější přestupky proti zásadám přesného překladu, ale omezím se jen na některá důležitější místa.

Tak v kapitole 5, 1 (str. 31, řádek 4) překládá větu „*litibus familia supersedeat*“ „*at rozhoduje spory otroků*“ místo „*otroci at se zdržují sporů*“ (viz J. Nováková, *Litibus familia supersedeat*, *Studia antiqua*, str. 90—95, Praha 1955). Stejně tak v následujícím paragrafu téže kap. (str. 31, ř. 8) překládá větu „*opere bene exerceat, facilius malo et alieno prohibebit*“ „*budou-li dobře pracovat, snadněji se zabrání škodám a krádežím*“ místo „*at je dobře zaměstnává práci, snadněji jim tak zabrání ve škodách a krádežích*“. Tamtéž (ř. 11) „*si passus erit*“ přeložíme „*jestliže to dovolí*“ místo „*jestliže sám něco opomine*“. V kap. 6, 1 (str. 33, ř. 15 n) větu „*... quam earum in iis locis optimam dicent esse, eam maxime serito*“ přeložíme „*... a tu z nich nejvíce sázej, o které budou říkat, že je v těch místech nejlepší*“ místo „*... a sázej zejména tato, protože je pryč v takových místech nejlepší*“. V kap. 10, 2 (str. 37, ř. 9) bylo při výčtu vybavení olivového sadu vynecháno slovo „*scutriscum*“ (*miska*) a v kap. 11, 4 (str. 39, ř. 12) „*sirpium stercorariam I*“ (*1 koš na mrvu*). Slovo „*serram*“ v kap. 14, 3 překládá jako „*sekeru*“ (str. 41, ř. 13) místo „*pilu*“. V kap. 18, 1 má být „*3 1/2 stopy*“ místo „*3 stopy*“ (str. 43

ř. 6 zdola) a v § 7 téže kapitoly „1/2 stopy“ místo „1¹/₂ stopy“ (str. 45, ř. 10). V kap. 22, 3 vynechal překladatel větu „S. S. HS DCCXXIII“, označující celkový náklad na pořízení lisu na olej („celkem 724 sestercii“), a v kap. 27 je vynechána věta „simul cum semine serito“ („sázet současně se setím“). V kap. 31, 1 překládá Zamarovský dvakrát slovo „fibula“ jako „ženkle“, a toto slovo, které neuvádí ani Trávníčkův Slovník jazyka českého (uvádí pouze lidový výraz „žengle“ = šněrovací jehla), není ani objasněno v poznámkách, takže asi zůstane pro čtenáře českého překladu nejasné. V nadpise 35 kap. (str. 56) překládá slovo „siligo“ jako „žito“, kdežto ve vlastním textu kapitoly jako „špalda“. Siligo označuje druh pšenice, stejně jako špalda (lat. far), kdežto žito (secale) v Římě v Catonově době ještě nebylo známo. V kap. 45, 3 (str. 61, ř. 8) má být místo „3 palce“ správně „4 palce“. V kapitole 50, 2 (str. 66, za posledním řádkem) je vynechána věta „seminaria facito et vetera resarcito“ („založ školky a staré doplň“). V kap. 57, kde Cato uvádí, kolik se má dávat vína otrokům, je vynechána důležitá věta „conpeditis, uti quidquid operis facient, pro portione addito“ (otrokům a pouty přidej podle práce, kterou dělají), v kap. 66, 1 schází věta „cortinam plumbeam in lacum ponito, quo oleum fluat“ („do nádrže ať vloží olověný kotlík, kam by stékal olej“, str. 73, konec prvního odstavce kap. 66) a v kap. 69 (str. 74, ř. 3 zdola) vypadlo slovo „fiscinas“ („misky“). V textu kap. 70 (str. 75) mluví překladatel o „sulpiciu“ (druh česneku), ale neobjasňuje toto slovo v poznámkách, takže pro čtenáře asi zůstane nejasné. V kap. 76, 1 (str. 77) čteme „3 libry pšeničné krupice“, avšak správně má být „2 libry...“ a v kap. 84 (str. 81), kde bychom čekali poznámku u slova „savillum“ (stejně tak bychom čekali poznámku u slova „spaerita“ v kap. 82, str. 80) má být správně „2¹/₂ libry“ místo „2 libry“. V kap. 88 vypadlo při překladu slovo „cotidae“ (denně) a v kap. 94 (str. 85, poslední řádek) „et hoc amplius“ (a ještě toto). V kap. 104, 2 překládá dvakrát slovo „solstitium“ jako „rovnodennost“ místo „slunovrat“ (str. 90). V kap. 135, 1 (str. 104 za slovem „tuniky“) je vynecháno slovo „togas“ a dále (za slovem „vozy“) je vynecháno „treblae“ (drtidla). Z. tu dal též přednost čtení vydání Goetzova před Keilovým, avšak na rozdíl od jiných podobných případů to v poznámkách neuvádí. V § 2 téže kapitoly překládá větu „vomeris indutilis optimus est“ „též nejlépe naostřené radlice jsou odtažtud“ místo „nejlepší je nasazovatelná radlice“ (význam slova „indutilis“ není docela jasný; toto slovo bývá vykládáno jako „něco, co se dá navléci, nasunut“). V též § 2. bzdůvodno zneníh interpunkci, takže větu „trapezi Pompeis, Nolae ad Rusri maceriam: claves, clostra Romae...“ (stejně ve vydání Keilově i Goetzově) překládá „lisy na olej kupuj v Pompejích, klíče v Nole při zdích Rusru, známky v Římě...“ ačkoli překlad „lisy na olej kupuj v Pompejích, v Nole při zdích Rusru: klíče a známky v Římě...“ je logičtější. Rovněž ještě v tomto § má být místo „v Capue“ správně „v Capui“. V následujícím § bychom raději užili místo neobvyklého přídavného jména „capuánský“ překladu „v Capui“. V § 7 téže kap. (str. 105, ř. 2 zdola) překládá „5 stop široký“ místo „5 palců široký“. V kap. 146, 1 (str. 113) má být místo „10 liber natrhaných oliv“ správně „10 modí...“ a na začátku § 3 téže kap. (str. 114, ř. 1) škrtneme slovo „nádob“ a přidáme za slovo „žebřiky“ ještě „stoupky“. V kap. 156, 6 (str. 121, ř. 3) zůstala nepřeložena věta „si febris erit, aquam“ („bude-li mít horečku, dej mu vodu“). V kap. 157, 3 (str. 122, ř. 7, za slovem „rány“) zůstalo nepřeložené slovo „tumores“ a na začátku § 6 (str. 122, poslední řádek) věta „quo libentius edis, aceto mulso spargito“ („abyš je jedl s větší chutí, polij je octem smíšeným s medem“). V kap. 168, 2 (str. 126) má být místo „to vše uvař ... v množství 6 sextariů“ správně „to vše uvař ... v množství 3 sextariů“.

Kromě chyb zaviněných špatným překladem můžeme najít ještě i několik chyb zřejmých tiskových. Je to na př. v kap. 10 na str. 37, kde má být poznámka č. 49 o řádek dříve u slov „5 kvadrantáli“ a poznámka č. 50, která v textu chybí, místo pozn. č. 49. V poznámkovém aparátu jsou však tyto poznámky přehozeny: k č. 49 patří text poznámky č. 50 a opačně. Na str. 40 v kap. 13 je drobná tisková chyba „kvadrantáli“ místo „kvadrantáli“ a v kap. 18

na str. 44 má být místo „... pro 4 stopy...“ správně „... pro 4 stoupy...“. Kromě toho v pozn. 222 na str. 144 si čtenář opraví místní jméno „Venafrus“ na správné „Venafrum“. V textu překladu též schází odkaz na pozn. č. 216, který má být zřejmě u kap. 133 na str. 102.

Ještě je třeba věnovat několik slov odborným názvům, hlavně botanickým, kterými Catonovo dílo oplývá. Jejich překlad působí často obtížně, zvláště jde-li o několik druhů jedné rostliny. V Catonově díle jsou např. olivy označovány většinou přívlastky utvořenými z vlastních jmen a Z. je také v překladu ponechává nezměněny. Stálo by však za úvahu, zda by neměla být vždy připojena poznámka, která by jednotlivé druhy blíže charakterizovala, protože někdy jde o rozlišení podle tvaru. Tak např. „orchidská“ oliva, o které je řeč v kap. 6 a též jinde, nemá svůj přívlastek utvořen od vlastního jména, ale od řeckého slova ὄρχις (varle), takže česky bychom ji nazvali „vejčitá“.

Celkově je možno o překladu Catonova díla říci tolik: záslužná myšlenka byla znehodnocena chybami překladu, takže překlad neuspokojí nejen filology, ale ani ekonomy a historiky, kterým je podle slov překladatele určen.

Zdeněk Zlatuška

Erik Wisstrand: De Martialis epigr. VIII 15 commentatiuncula. Acta Universitatis Götoburgensis LX, 1954: 9, Göteborg 1955, str. 40.

Erik Wisstrand věnuje svou studii podrobnému rozboru 15. epigramu VIII. knihy Martiala. Zdůvodňuje tuto práci, na první pohled snad malichernou, svým přesvědčením, že hlubší rozbor kratičké a zdánlivě bezvýznamné básně odhalí rozluštěním narázek její pravý smysl a použije čtenáře o mnohých událostech, o nichž se básně zmiňuje jen v nejasných náznacích.

Epigram, napsaný r. 93–94, oslavuje vítězný návrat císaře Domitiana z války s Markomany, Kvády a sarmatskými Jazygy. Úvodem autor uvádí názor, k němuž se kloní především na základě svědectví Suetonia, Martialova a Statiova o Domitianově zvyku odmítat po vzoru Augustově časté triumfy: totiž názor, že Domitianus po této sarmatské válce opravdu netriumfoval — Martialis zde mluví o triumfu jen jako pravý pochlebný dvorský básník.

Následují poznámky k jednotlivým veršům epigramu. Zde je možno reprodukovat jen ty z nich, které mají zásadní význam pro charakteristiku básníka či pro dějiny doby Domitianovy. Tak ve v. 2. Martialis říká, že se po slavném skončení války obětuje u všech oltářů Jovovi Návratu (ad Reducem Jovem). W. se domnívá, že by zde ve shodě s běžným zvykem měly být vlastně uvedeny oběti Fortuně Návratu, že však pochlebný básník pod jménem Jovovým rozumí a jmenuje Domitiana samého, jako by měl božskou moc navracení a nevděčil za svůj návrat Fortuně, nýbrž sobě samému. Autor ukazuje, že takové vzývání principa na místě boha není zde ojedinělé (srv. zvl. nápisy); vzývání Augustovo pro jeho vlastní blaho že pak vzniklo bezpochyby z kultu Augustova Genia. Celý tento verš a následující v. 3. „... omnis et ad Reducem dum litat ara Jovem — dat populus, dat gratus eques, dat tura senatus...“ pokládá W. za lichotivou hyperbolu, přidržuje se mínění, že ve skutečnosti nebyl vzýván Domitianus sám, ale jeho Genius. Domitianus sice ve srovnání s ostatními imperátory tohoto období vyžadoval pro svého Genia pocty větší než bylo obvyklé, ale to nic nemění na pravděpodobnosti faktu, že obětoval-li někdo po válce sarmatské skutečně osobě panovníkové, činil tak jen z vlastní přemíry horlivosti.

Těžiště W-ova přínosu k rozluštění smyslu epigramu spočívá v rozboru druhých čtyř veršů. Tradiční výklad (z jeho hlavních stoupenců uvedme Friedländera) praví, že národ římský staví Domitianovo přinesení vavřínu na Kapitol na roven skutečnému triumfu a že imperátora ctí, jako by byl skutečně triumfoval; proto má princeps věřit v oddanost svého lidu. Tuto interpretaci W. z několika důvodů odmítá a vyslovuje mínění, že se zde pod skrytými triumfy které jsou rovny triumfu skutečnému (hos quoque secretos memoravit Roma triumphos — non minor ista tuae laurea pacis erat), rozumí něci jiného: vycházejí z vazby „credere sibi